

Tolstojanstvo

Tolstojanstvo označuje filozofski in teološki nauk enega največjih svetovnih književnikov, ki je bil poleg tega tudi filozof, Leva Nikolajeviča Tolstoja. Ta nauk lahko razdelimo na dva glavna dela: socialno-družbeno prizadevanje za pravičnost in enakopravnost ter religiozno, moralno in mistično izkustvo najvišje in hkrati edine avtoritete, ki je krščanski Bog, Jezus Kristus. Socialna nota se kaže v ideji (tudi v konkretnih dejanjih!) ustanavljanja kmečkih komun na posestih v Tolstojevi lasti (ki bi se po Tolstoju morale razširiti po vsej Rusiji) in življenja enakopravnosti ljudi, ki se preživljajo s trdim delom, a hkrati živijo brez velike tipične ruske kmečke bede v medsebojnem spoštovanju in socialni enakosti ter so (za razliko od tedanje situacije) pismeni in relativno izobraženi. Religiozna razsežnost pa je neposredno prepletena s socialno pravičnostjo in komunami, kjer vse poteka v Kristusovo slavo in se le Njega priznava kot vrhovno ter edino avtoriteto. Kristus je po Tolstoju Resnica. Življenje v skladu z Resnico je življenje s Kristusom in delom v enakopravnosti vseh ljudi. Kot najvišji izraz Božje pravičnosti in neminljivosti so evangeliji. Po Tolstoju morala in vse, kar je dobro, izhaja od Boga.

Tolstoj in komunizem

Če se osredotočimo na prvi sklop tolstojanstva, to je socialnega nauka, se nam takoj prikljuje v spomin asociacije in povezave z marksizmom oziroma komunizmom. Zagovarjanje komun kot enakopravnih in samozadostnih kmečkih skupnosti, kjer živijo vsi njeni prebivalci v slogi, enakosti in sreči, je zagotovo skupna točka med tolstojansko so-

cialno idejo in komunizmom. Poleg tega tako komunisti kot tolstojanci smatrajo delo za najvišjo človeško vrednoto, ki pomaga ljudem do sreče na zemlji. Tolstoj in Marx si želita "raj na zemlji" in popolno enakopravnost vseh delavnih ljudi. Ljudstvo pojmujeta kot trpeče in zatirano, pogostokrat neizobraženo in otopelo, a samo po sebi kot dobro in pošteno, čeprav se na začetku otepa sprememb in ne razume dobrih namenov ter daljnosežnih posledic revolucije. Enako velja za sprejetje obeh idej oziroma filozofij, če ne že ideologij. V času Tolstoja in prav tako Marxa ter Engelsa so tako misel doživljali vodilni družbeno-politični tokovi in vladajoči krogi kot nekaj čisto novega in posebnega, predvsem pa revolucionarnega ter sčasoma nevarnega. Tudi Tolstoj sam se je imel za družbenega reformatorja in revolucionarja, vendar v čisto drugačnem smislu, kakor so si konec 19. in na začetku 20. stoletja predstavljali komunisti. Družbeno reformo si je Tolstoj zamišljal popolnoma brez nasilja, popolnoma miroljubno in s stalnim prepričevanjem obubožanih ljudi. Važen je bil zgled, pomembna je bila potrpežljivost, nikakor pa ne nasilje ali revolucija v klasičnem pomenu besede. Komunisti pa so revolucijo dojemali kot nujen nasilni in krvavi prevrat, ki bo "očistil" svet kapitalističnega zatiranja in prinesel enakost med vse trpeče ljudstvo. To so tudi storili in ni naključje, da ravno v Rusiji, ki se od Tolstojevih časov ni kaj dosti spremenila. Rusija je bila zaradi svoje specifične socialno-družbene podobe najbolj dovzetna za različna revolucionarna in reformatorska gibanja. Pri tem odnosu med podobnima filozofijama, tolstojanstvom in komunizmom,

se nam v obravnavi različnega pogleda na nasilje in družbeno spremembo zastavi pomembno vprašanje: Ali je drastična sprememba v družbi ali državi sploh mogoča brez nasilja? Zgodovina nas uči, da to ni mogoče. Še posebej v primeru Rusije je to več kot očitno, saj je bil ruski narod venomer podvržen nasilju. Komunizem kot izrazito radikalna in obenem utopična ideologija je našla bolj poslušna ušesa med ruskim ljudstvom, predvsem med intelektualci, kot pa miroljuben, versko in mistično navdahnjen ter poetičen nauk L. N. Tolstoja. Nasilje je torej porok za zanesljivo spremembo. Potemtakem revolucija brez sile in krvi sploh ne more obstati. Pravzaprav pa že sama beseda revolucija označuje nasilni prevrat in ne dojema situacije, kakor jo je razumel Tolstoj, ko je revolucijo razglašal za notranjo spremembo in obenem zahteval duhovno prenovitev posameznika. V tem primeru se je Tolstoj očitno zmotil. Nenasilje je le pravljica, poetičnost, mehkužnost in temelji na nekih religijskih predpostavkah, ki dojemajo svet preveč idealistično. Iz tega sledi, da je utopičnost pri komunizmu drugačna kakor pri Tolstoju: komunizem je uspešno konkretiziral svojo revolucijo in že na začetku napovedal neizogibnost družbenega prevrata, kateri je nujno nasilen; tolstojanstvo pa se ni nikoli uveljavilo kot družbeni sistem in je tudi šlo tako hitro na smetišče filozofije ter zgodovine, kakor hitro je Tolstoj umrl. Z načelom o nenasilnosti se je tolstojanstvo še bolj oddaljilo od izboljšanja socialnih razmer in se samo po sebi obsodilo na večno utopijo (ne glede na to, da je nekaj komun uspešno delovalo za časa življenja Leva Nikolajeviča).

Druga bistvena razlika med navidez podobnima filozofijama je odnos do religije. Komunizem je materialističen in ateističen, tolstojanstvo pa v ospredje postavlja Boga, krščansko religijo, evangelije in mistično izkustvo. Komunizem nima v sebi čisto nič du-

hovnega, tolstojanstvo pa je izrazito duhovna in metafizična filozofija. Kljub temu pa se je ruska oblika komunizma, to je t. i. leninizem, morala za svoje širjenje in utrjevanje med širšo javnostjo prilagoditi nekaterim nacionalnim posebnostim, katere so se sicer izključevale s komunizmom. Pri tem pa so se njeni zagovorniki neposredno oprli na Tolstoja. Vedeti je treba, da nobena revolucija v Rusiji ni mogla uspeti brez duhovnih temeljev, zato so se zavedali, da morajo ciljem, ki jih razglašajo, nujno pridati verski pomen. Največ političnega kapitala so si iz religioznega potenciala komunizma skovali boljševiki. S. G. Strumilin je leta 1917 v pamfletu, namenjenem kmečkim revežem, primerjal komunizem s Kristusovimi deli in trdil, da bo prišlo do "zemeljskega kraljestva bratstva, enakosti in svobode".¹ Leninov kult, ki je vzniknil leta 1918, potem ko je bil V. I. Lenin v poskusu umora ranjen, je vseboval izrazite verske podtone. Lenina so upodabljali kot junaka, ki je kot Kristus pripravljen, da se žrtvuje za stvar ljudstva, dejstvo, da ga kroggle niso ubile, pa so izrabili za to, da so mu pripisovali nadnaravne moči. Ime partijskega časopisa Pravda (v prevodu hkrati Resnica in Pravica) je imelo v zavesti kmetov nedvoumen verski pomen – enako kot rdeča zvezda. Po ljudskem izročilu naj bi mladenki Pravdi žarela sredi čela rdeča zvezda, ki razsvetljuje ves svet ter mu prinaša resnico in srečo.² Tolstojev Kristus je postal Lenin, Pravda Tolstojeva Resnica, ki je prav tako Kristus. Rdeča zvezda pa kot simbol iz ruskih bajk s pridanim ideološko-državotvornim pomenom. Iz tega bi se dalo sklepati, da se vsaka ideologija mora prej ali slej soočiti z realnim stanjem nekega časa in prostora, če želi uspeti. V tem primeru se je komunizem povezal s tolstojanstvom in ljudskim izročilom, vendar se je tudi Tolstoj moral prilagoditi razmeram za uresničevanje svojih idej. Mar je bil Tolstoj resnični verni kristjan ali je le upo-

rabil krščansko religijo za svojo "popularnost"? Ali ni tudi sam hlinil versko vnemo in s tem le pridobival kmete na svojo stran? Odgovora na to vprašanje ni, a je dobro znano, da se Tolstoj v začetku življenja sploh ni posvečal mistiki in Bogu. Tudi na koncu pred smrtjo je Tolstoj podvomil vase in svoje misli. Podvomil je celo v Boga in njemu tako ljube evangelije. Če se je za pridobivanje podpore komunizem poslužil "opija ljudstva", kaj je torej počel Tolstoj? Ali je tudi "opajal" ljudstvo in s tem širil svoje ideje? Religija je zagotovo največje prepričevalno sredstvo za raznorazne cilje. Temelji na čustvih in duhovni razsežnosti človeka, ki je nedvomno duhovno bitje. V tem primeru vernost ljudi ali resničnost obstoja Boga nima pomena. Religija kot odlična propaganda ne glede na resnično vernost ali upoštevanje resničnega bivanja Boga: to je vprašanje, ki se nam na koncu porodi, če primerjamo komunizem in tolstojanstvo. Po vsej verjetnosti je bil Tolstoj pristni kristjan in je potemtakem zares verjel v Boga, a se je kljub mistiki in poduhovljenosti zavedal svojih napak ter čisto po človeško podvomil v svojo misel in krščanstvo na splošno. Kjer se dotaknemo filozofije religije, ne moremo nikoli ničesar z gotovostjo sklepati in zagovarjati, saj je religija in Bog kot njen najpogostejši osrednji element stvar preseganja človeških razumnih zmožnosti. Tolstojeva filozofija in teologija morda v zvezi s tem ne dajeta takega občutka, vendar sta le del zelo širokih področij, ki jih imenujemo filozofija, teologija in religija. Tolstoj je v enem izmed svojih dnevnikov zapisal: "Ko bom umiral, bi me morali vprašati, če še vedno verjamem, da je življenje pot k Bogu in rast k ljubezni."³ Odgovora na to vprašanje ne poznamo, saj mu ob smrti to ni bilo zastavljeno.

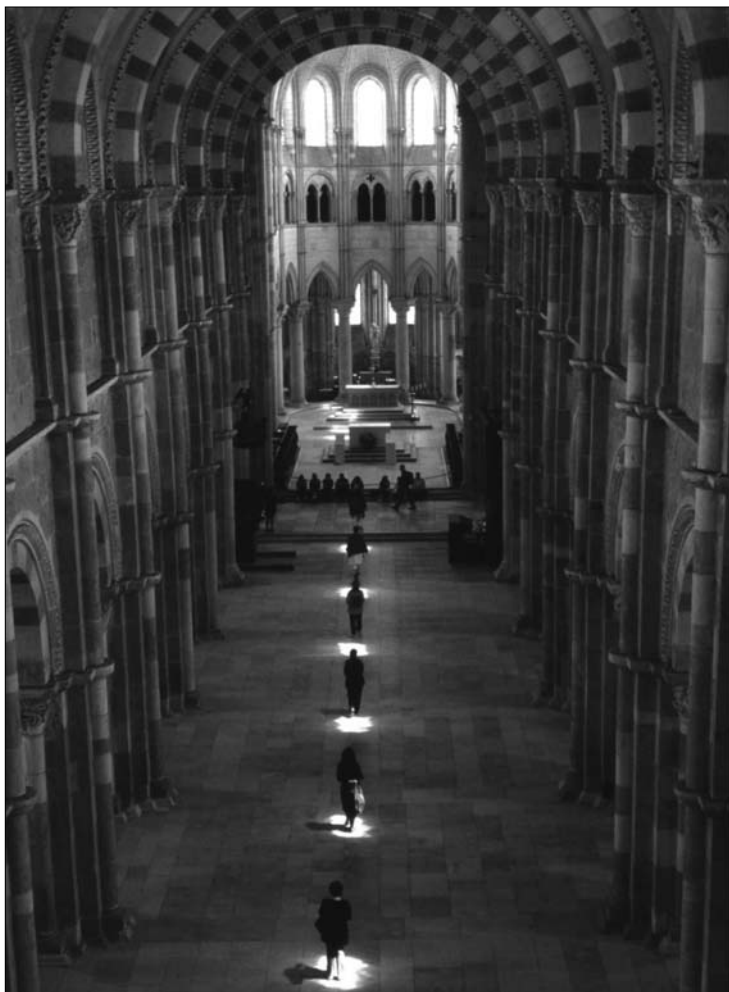
Tolstoj in pravoslavje

"Duhovniki malim ljudem jemljejo največji Kristusov blagor in v Njegovem ime-

nu razlagajo najokrutnejše nauke, ko utajujejo ljudem blagovest, katero jim je On prinesel."⁴ S temi besedami se lahko navežemo na drugo temeljno področje primerjave, to je pravoslavja, oziroma Ruske pravoslavne cerkve. Tolstoj si je kot oster kritik duhovščine nakopal veliko neodobranja Cerkve in naposled izobčenje ter prepoved krščanskega pogreba. Vseeno si je vedno želel ostati v okviru pravoslavja in v njem poskušal uveljaviti več svobodnega duha. Nanj so najbolj vplivali puščavniški menihi iz samostana Optina Pustin s svojo teologijo o neomejeni Božji milosti. Za zgled si je vzel tudi duhovno-prenoviteljsko gibanje duhoborcev, ki je kakor on razglašalo pacifizem in pristno vero.⁵ V zvezi s tem se nam poraja vprašanje: Zakaj se v krščanskih krogih stalno teži k neki prenovi in spremembi ter vselej v imenu Kristusa? Ali je šel Tolstoj v kritiki predaleč in začel pravzaprav z novo religijo? Ali je bila njegova poduhovljenost le izraz osebnega iskanja ali je resnično svoje verske poglede želel razširiti med ljudi? V tem primeru se jaz osebno postavljam bolj na stran uradnega ruskega pravoslavja, kakor pa na stran tolstojanstva. Razlogov je več: prvič gre za kontinuiteto avtoritete carigradskega patriarhata, katerega je Moskva prevzela konec 15. stoletja in predstavlja neposredno apostolsko dediščino preneseno na vzhodnorimsko cesarstvo, katero je Ruska pravoslavna cerkev stalno skrbno varovala in poudarjala; drugič gre za dobro organizirano hierarhično telo, ki je vedno stalo ob strani ruskemu ljudstvu v vseh narodnih preizkušnjah in tragedijah ter ohranjalo ruskega duha (tako je še danes), tretjič pa gre za bistveno bolj skromno in poduhovljeno Cerkev, kakor je bila v Tolstojevem času (delno še danes) Zahodna (Katoliška) cerkev. Vsekakor je imela Ruska pravoslavna cerkev premočno povezavo z oblastjo in politiko, opravičevala je rusko imperialno držo in zagovarjala absolutnost carja z vsemi njegovimi

odločitvami, vključno s tlačanstvom. Bila je resnično državna Cerkev, oziroma bolj rečeno, caristični podpornik (poleg vojske glavni porok carjeve neomejene oblasti). Vseeno pa je bila večina duhovnikov na podeželju tesno povezana z revnim ljudstvom in je tudi prav tako živela. Stalno je oznanjevala Kristusovo blagovest, poudarjala skromnost in ponižnost ter ljudem vlivala upanje na boljše življenje v onostranstvu. Ravno s tako duhovščino se je Tolstoj v svojem podeželskem okolju srečeval, zato je njegova kritika pre-

tirana. Jasno je, da je želel ustvariti neko svojo različico pravoslavja. Delno zaradi upravičenega napačnega početa Cerkve, delno pa zaradi svoje "muhe" in občutka dolgočasje, ki ga je videl v utečeni ljudski praksi pravoslavja. Tudi v današnjem času, predvsem v katoliškem svetu so verniki sami tvorci različnih kritik in celo odklonov od uradne religijske ustanove. Kakor pri Tolstoju gre za dvojnost razlogov: upravičena kritika in občutek večvrednosti ter kljubovanje kritikam neke Cerkve, na drugi strani pa le želja in čus-

Philippe Brame, Vézelay, bazilika.

tveni vzgib po reformah "kar tako" ali s stalnim ponavljanjem stališča "naprej s časom". Po drugi strani pa Tolstoj ni mogel drugače prebuditi in jasno ter javno opozoriti Cerkve, če se ne bi od nje tako oddaljil in s svojo mislijo tako razburil, kakor jo je. V takratnih razmerah je Cerkev začela pri sebi razmišljati le spodbujena od ostrih nastopov različnih reformatorjev in skupin. Na zunaj je ukrepala tipično avtoritativno in predvidljivo (izobčenje, časopisna gonja, sramotilne pridige), navznoter pa se je želela izboljšati. Podobno ravnanje je moč opaziti tudi pri katolicizmu; slaba stran takega pristopa pa je nedvomno razcep ali razkol ali vsaj hud spor, ki se rodi iz takega početja kritizirane strani. Za upravičeno reformo ni potrebno vzpodbujati javnih sporov ali celo političnih premikov, škodljivo je razbijati skupnost, ki se z reformatorji vred sklicuje na Kristusa in apostole, nespametno se je deliti znotraj ene in iste krščanske religije in s tem povzročati nespoštovanje Kristusovega naročila o enotnosti vseh njegovih učencev. Zakaj se morajo prenovitelji nujno odcepiti od uradne skupnosti, da bi v njej kaj spremenili? V tem primeru je Tolstoj na boljšem, saj nastopa kot žrtev, čeravno je njegov klic po spremembi nekoliko neosnovan in njegova misel tudi s stališča biblijskega pristnega krščanstva sporna. Morda ta ugotovitev izpodbije mojo tiho podporo uradnemu ruskemu pravoslavju, ki je bila izražena na začetku sestavka.

Naslednja stvar je povezana s stalnimi težnjami po reformah znotraj krščanskih Cerkva in vselej v imenu Kristusa. Krščanski človek je v prvi vrsti človek razumnosti in zavezanosti ljubezni. V imenu teh dveh načel želi izboljševati svoje skupnosti in se čim bolj držati v bližini Boga ter njegovih zapovedi. Problem nastane, ko se preveč nasloni na zunanje, družbene, miselne in ostale tokove, ki se pogosto s krščanstvom izključujejo. Vse skozi prisoten argument "naprej s časom" se

sicer lepo sliši, a je že obrabljen in skorajda stereotipen. Preveč se nanaša na človekove, torej svetne potrebe ali želje, zanemarija pa Kristusa, ki je pravi Bog in pravi Človek za vse čase. Isto velja za krščanski nauk. Ne da se ga spreminjati ali pretirano prilagajati za zadovoljitev časnih svetnih potreb. Krščanstvo je treba sprejeti tako, kakršno je, in naloga vsakega vernika je, da v njem poišče sporočilnost za čas, v katerem živi, in ne spremeni sporočilnosti po potrebi časa. Zelo podobno načelo velja pri deju verovanja, ki je izjemno pomembno za ohranitev in utrditev vere. Neki pravoslavni menih je dejal: *"Naši obredi trajajo tri ure, polni so petja, molitvenih obrazcev, slovesnih vzklikov in ponavljanja svetopisemskih odlomkov. Mnogo je gibanja, vihtenja s kadilnico, priklanjanja in klečanja. Kdor se udeleži teh obredov zaradi občutka zanimivosti, naj odide s cerkve ven. Obredi niso za to! Pride naj vsak, ki se želi pogovoriti z Bogom in se mu priporočiti. Naše bogoslužje je namenjeno Gospodu in že od vsega začetka se ni spreminjalo, saj človek nima tu kaj spreminjati."*⁶ Takšno stališče, ki ga je pravoslavje vedno poudarjalo, deli velika večina današnjih pravoslavnih vernikov in konkretni pokazatelji nam dajo vedeti, da je krščanstvo med ljudmi in v družbi pravoslavnih narodov bistveno bolj zasidrano kakor pa v (nekdanjih) katoliških deželah, kjer se religijo in s tem tudi vero obravnava kot osebno in zasebno stvar, kar je seveda zgrešeno. Tu je jasno vidno, kam pripelje stališče "naprej s časom".

Tolstoj in pacifizem

Ena izmed značilnosti tolstojanstva, ki kmalu spodbode bralca, je pacifizem. Miroljubnost, strpnost, pasivnost, brezpogojno spoštovanje, brezmejna potrpežljivost: ali je to sploh mogoče? Konkretno življenje s svojo zgodovino nas uči, da je to le lepozveneča želja, ki nima dejanske podlage za uresničitev.

Vsak človek ima svoje meje potrpežljivosti in pasivnosti. Če se na nek narod, versko skupino, socialni ali katerikoli drug sloj ljudi stalno vrši pritisk, bo taka skupina prej ali slej začela nasilno obračunavati s svojimi zatiralci. Tako ravnanje je popolnoma naravno. Vsako bitje narave se brani s silo (česar ne takoj!) v primeru ogroženosti ali slabega ravnanja z njim. Podobno je s človekom. Človek je po svojem bistvu dober in zaradi razumnosti zna dojeti razloge svojih težav ter tako ravna potrpežljivo in preudarno. Kljub temu pa vedno in povsod obstajajo meje. V tem primeru je prestop meje nasilni upor ali nasilje nasploh. Tolstojevo načelo se v ruskem okolju in kjerkoli drugje ni moglo uresničiti, saj človek kot tak ne more biti pacifist. Prišlo je resnično do mnogih prevratov, revolucij (med katere sodi tudi oktobrska v Rusiji leta 1917, ki je obenem najbolj znan primer v svetovni zgodovini) in različnih uporov ter sprememb, vendar so bili vsi po vrsti nasilni. Pri tem je tekla kri, ljudje so umirali, vasi in mesta so se pustošila ter krutost je bila prisotna na vsakem koraku. Enako velja za vojne, saj niso vedno produkt blaznih zamisli samodržcev, temveč spontana in naravna reakcija ljudstva v doseganju svojih pravic, ki naj bi temu prinesle boljše razmere za življenje. Narod proti narodu se ne obrne "kar tako", velikokrat obstajajo tudi upravičeni razlogi za vojskovanje. Vojna in nasilje resda prineseta trpljenje človeku, a ga lahko v prihodnosti zmanjšata v tej meri, da se ne ponovi slabo stanje iz časa pred vojno ali nasilnim prevratom. Pacifizem je na prvi pogled dober, vendar ni uresničljiv in včasih celo nekoristen, kajti človeka ne obravnava po njegovi naravi, katere del je tudi zatekanje k nasilju zaradi upravičenih razlogov ali golega obupa.

V Tolstojevi obravnavi pacifizma zasledimo vplive budistične filozofije. Ne glede na to, da je bil Tolstoj kristjan, je iskal modrost in zgled tudi v budizmu. Ravno v tem

primeru je načelo pacifizma črpal iz njega. Zaradi tega je tolstojanstvo postalo priljubljeno pri indijskih intelektualnih krogih v 20. in 30. letih 20. stoletja, ko je Tolstojeva misel v Rusiji tičala le še v zgodovinskih in literarnih učbenikih ter bila omenjena mimogrede in še to zaradi velikanske pomembnosti avtorja na literarnoteoretskem in literarnozgodovinskem področju. Za velika občudovalca Tolstojeve skromnosti, prizadevanja za notranjo spreobrnitev, njegovega pacifizma in mistike veljata Rabindranath Tagore in Mahatma Gandhi (slednji si je z našim filozofom izmenjal celo nekaj pisem).⁷ Ob tem pa se lahko vprašamo, zakaj ravno onadva? Odgovor je presenetljivo preprost: oba sta bila pristaša mešanice budizma in hinduizma. Ker sta izhajala iz budističnega pojmovanja človekovih dejanj in hkrati pacifizem osebno zagovarjala, sta v Tolstoju našla nič drugega kot sorodnega misleca. Ta povezava pa ni temeljila na ničemer drugemu kakor zgolj strinjanju, torej je šlo za ugoden slučaj. Isti problem pacifizma pa velja tudi za miselno in kulturno okolje budistične Azije, saj je človekova narava in njegova dovzetnost do nasilja povsod enaka; najsibo to v Aziji, Evropi, Ameriki ali kateremkoli delu sveta. Pacifizem enostavno ni skladen s človekovim delovanjem in je zgolj produkt navidez človekoljubnega modrostnega eksperimenta.

Omejenost na ruski okvir

Filozofska misel L. N. Tolstoja je neločljivo povezana z ruskim kulturnim in nacionalnim ter državnim kontekstom. Pravzaprav pa je v svoji osnovi povezana le s tem (če govorimo o kulturno-državno-nacionalnem okviru), saj je tolstojanstvo v bistvu namenjeno ruskim ljudem, prvenstveno kmetstvu. Tolstoj je, kakor njegovi brezštevilni sodobniki, zagovarjal posebno vlogo Rusije, ki je odrešitjska in zadeva religijo, moralo, socialno pravičnost ter kulturo. V svoji filozofiji

je vedno trden in dosleden v domoljubnih in hkrati nacionalističnih stališčih, saj je "sve-to mater" Rusijo predstavljal kot izbrano od Boga. Kakor je kmetstvo Rusiji dano od Boga, je Rusija izbrana od Boga, da poka-že ostalim ljudstvom pravičnost, pristno živ-ljenje in poštenost. Zelo podobno kot krogi narodnikov in slovanofilov je povzdigoval Rusijo v superiorni položaj v nasprotju s, po njegovem mnenju, pokvarjeno, dekadentno in od tehnologije ter znanosti okuženo Evropo.⁸ Rusija bi preko načelnosti, moralni čistosti in klenosti svojega ljudstva posledično sprejela Kristusa ob njegovem drugem pri-hodu in s tem osnovala Božje kraljestvo na Zemlji (končni rezultat ruske veličine). V tako razmišljanje je vpeto tolstojanstvo, ki se s tem načelom sploh ne ukvarja, saj ga ima za samoumevno in zato omembe nevredno predpostavko, ki pa je za bralca Tolstojeve misli zelo pomembna podrobnost. Ravno v tem se kaže največja pomanjkljivost tolsto-janstva. Neka filozofija, ideologija ali religija ne more biti omejena na določen nacionalni okvir. Ko se na tak način omeji, postane praz-na in neuporabna. Filozofija je vendar stvar vseh ljudi, ki pripadajo različnim socialnim, jezikovnim, nacionalnim, državnim in kul-turnim sferam. Namen filozofije je iskanje in poznavanje modrosti ter resnice za vse člo-veštvo. Podobno kot tolstojanstvo se obnaša tudi rusko pravoslavje, ki je najbolj vpliva-lo na Tolstojevo misel, ker se zapira v toč-no določen nacionalno-državno-kulturni ok-vir Rusije s tem, da se razglša za državno Cerkev in samega sebe utemeljuje kot edi-ni porok odrešenja po milosti Jezusa Kristusa.

Obenem pa se nam zastavi vprašanje: Kaj pa, če je včasih omejenost na nek nacional-ni okvir bolj razumna in uporabnejša kot vseobči nauk? Odgovor je da: včasih je tako dojemanje pravilno. Vsekakor je taka rešitev boljša v Tolstojevem primeru. Glavni Tolsto-jev namen je bil moralno prenoviti in izobraziti

preprostega ruskega človeka ter izboljšati nje-gov socialni položaj. Ker je bil sam filozof del tedanje ruske družbe, je bil na njeno stanje še posebej občutljiv. V tej smeri pa so se pora-jale vse njegove misli in rešitve, ki so mora-le nujno zajemati rusko ljudstvo in tedanje družbeno-politično okolje. Če pomaga filo-zofija ali teologija ali katerokoli drugo inte-lektualno prizadevanje za izboljšanje položaja in življenja ljudi, naj se raje omeji na dane zgo-dovinske, kulturne ali nacionalne razmere, da tako v polnosti pomaga pri ustvarjanju dobre-ga, kakor da se odpira v širino in tako stori v danih razmerah bore malo ali nič. Poleg tega pa tolstojanstvo ne bi bilo tako zanimivo, ka-kor je, če bi bilo usmerjeno na ves svet, saj bi izgubilo svoj čar specifičnosti časa in kraja na-stanka ter tako nikakor ne bi bilo opredeljeno kot "ruska misel," Tolstoj bi potemtakem ostal le eden izmed mnogih filozofov, ki so ponujali "raj na Zemlji". Tako pa je Lev Nikolajevič svojevrsten ruski mislec, kateri je s pomočjo literature v svet prenesel ruskega človeka in svojo "rusko" filozofijo.

Vseeno pa so vprašanja o Bogu, religiji, pravičnosti, enakopravnosti in morali več-ne teme, ki so brezčasne in brezkrayne. To pomeni, da tolstojanstvo sploh ni tako zelo omejeno in specifično, čeravno se nanaša na ruski okvir.

Pomen in ovrednotenje Tolstojeve filozofske misli

Lev Nikolajevič Tolstoj je v prvi vrsti sve-tovno znan pisatelj iz obdobja realizma. Spada med največje svetovne literate in skupaj s F. M. Dostojevskim ter A. S. Puškinom tvori "vodilno trojico" ruske književne umetnosti. Manj znano pa je, da je bil Tolstoj tudi filozof in teolog, kar velja še posebej za zadnjih dvajset let njegovega življenja, ko je literaturo in svoj ugled na tem področju uporabljal za širjenje svojih idej ter vse skupaj podredil filozofiji. Tudi on sam je ocenil, da je ravno njegovo

zadnje obdobje bilo najbolj koristno in "tisto pravo," saj je tako spoznal resnično lepoto literature, ki je bila neločljivo povezana s skrbjo za ljudi in ljubeznijo do Boga. Njegovo dolgoletno iskanje, ki se je odražalo v številnih literarnih delih, se je naposled ustavilo pri Kristusovi Resnici in svetinji dela ter se okronalo z romanom Vstajenje, nadaljevalo pa v mnogih pismih, dnevniških zapisih, predavanjih in potovanjih ter romanjih.

Literarno mojstrstvo Tolstoja je zagotovo preusmerilo pozornost strokovne javnosti in zgodovine stran od filozofske misli, kar je preprečilo celostno in objektivno podobo avtorja-filozofa. Po drugi strani pa je literatura še vedno pomembnejši del njegovega opusa. Prav zato je tudi največkrat omenjena in poznana. Vseeno se ne sme in ne da pozabiti ali zakriti tudi Tolstojevega filozofsko-teološkega pomena, saj nam med drugim v veliki meri pojasnjuje njegovo zasebno življenje in eksistencialne krize, stremljenje k duhovnosti in silno željo po pravičnosti v družbi. S tolstojanstvom na bistveno lažji način razumemo njegovo osebnost, življenje in literaturo. Vse to pa nam odpira široka obzorja k spoznavanju stanja duha in morale v tedanji ruski družbi. To pomeni, da ima tolstojanstvo tudi zgodovinski pomen, ki je neločljivo povezan z ruskimi in občesvetovnimi kulturnimi tokovi 19. in začetka 20. stoletja. Njegova filozofska misel nikakor ni pridatek literaturi, temveč je z njo v enakovrednem odnosu. Vse skupaj pa se prepleta z duhom časa in nacionalno-kulturnimi posebnostmi takratne Rusije.

Najbolj privlačno je njegovo povezovanje socialnega izboljšanja, ki temelji na družbeni spremembi, in religije, ki temelji na krščanstvu. Tako socialno izboljšanje kot religijsko razsežnost Tolstoj poveže z željo in hkrati nujnostjo po pravičnosti in enakopravnosti med ljudmi in veselim sporočilom Evangelija, kateri nosi od Boga podkrepljeno

spodbudo za tako enakopravnost. Njegove ideje se nanašajo na ruskega človeka, ki je pravzaprav kmet (ostale sloje je zaradi maloštevilnosti zanemaril in predvidel njihovo integracijo v kmetstvo), kateri je po svoji naravi moralen in kreposten človek (červno tega zaradi vseh tegob in bede ne more izkazovati) in kateremu predstavlja najvišjo zemeljsko vrednoto delo. Zlitje družbeno-socialne enakopravnosti in pravičnosti s krščanstvom in Tolstojevo krščansko Resnico je idealen primer filozofije, ki ima namen poučiti in osvestiti ljudske množice, da bi se dosegel napredek v skladu z etiko in moralo. Tolstojanstvo temelji tako na naravnem kot na božjem pravu in se z veliko željo (skorajda zahtevo) po družbeni preureditvi približuje ideologiji. Ker pa je pri tem najmočnejše zastopana religiozno-mistična sfera, to že sovпада s teologijo. Glavna značilnost Tolstojeve filozofije je vsekakor absolutnost morale, ki je v službi preprostega človeka, ta pa je utemeljena v Bogu, oziroma religiji.

Tolstoj je vseskozi zastopal eno in isto filozofsko misel, vendar se je mnogokrat znašel v dvomu. Večkrat je obupal nad kmeti, ki so se mu kazali kot nepoučljivi in nezaupljivi, religijo je nekajkrat zavrnil, a se je vsakič še trdneje oklenil in naposled pristal pri mysticismu. Tudi tik pred smrtjo je v svojem zadnjem dnevniškem zapisu prelomil z Bogom, vendar je po pripovedovanju v zadnjih izdihljajih molil. Poleg didaktične in družbenoprenoviteljske značilnosti tolstojanstva temelječega na krščanstvu se nam celotna filozofija kaže v stalnem iskanju in odprtosti, kar jo dela nevsiljivo, pristno in karseda človeško. Najbolj presenetljivo pa je to, da se Tolstoj vedno vrne k istim idejnim izhodiščem in stališčem, kar tolstojanstvo osvetli v luči njegove pomembnosti ali celo pravilnosti.

Res je, da je filozofska misel L. N. Tolstoja precej omejena na časovni in nacionalni okvir.

Tudi njeno uveljavljanje je podano preveč idealistično. Stalno je prisotno pretirano zaupanje človeški dobrohotnosti in poučljivosti, tudi pomen religije je prenapihnen, kar kaže filozofovo zagovarjanje mistike. Kljub tem pomankljivostim je tolstojanstvo nesporni del evropske duhovne zakladnice, ki ima za ruski kulturnozgodovinski razvoj še poseben pomen. Svojevrstnost, umetniška izpiljenost in goreča želja po dobrem so v Tolstojevem življenjskem opusu pustile neizbrisen pečat. Mnogo je filozofij in mnogo je misli, a le nekatere so resnično vredne, da se ohranijo skozi čas. Ena izmed teh je tudi tolstojanstvo.

Besede, ki najbolj označujejo Tolstojevo modrost, so naslednje:

“Ljudje so kakor reke: voda je v vseh enaka in povsod ista, a vsaka reka je zdaj ozka, zdaj široka, zdaj tiha, zdaj čista, zdaj hladna, zdaj kalna, zdaj topla. Tako je tudi z ljudmi.”⁹

1. S. Petraškevič, *Strumilin, Pro zemlju i socializem: slovo socialdemokrata k derevenskoj bednote*, Petrograd, 1917, 1-2.
2. Orlando Figes, *Natašin ples-kulturna zgodovina Rusije*, Modrijan, 2007, 339.
3. L. N. Tolstoj, *Polnoe sobranie sočinienij*, zv. 54, op. cit., 133.
4. Lev Nikolajevič Tolstoj, *Vstajenje*, Cankarjeva založba, 1986, 189.
5. Treba je vedeti, da se je v Rusiji v 19. stoletju razvilo mnogo krščanskih gibanj in sekt bodisi znotraj bodisi zunaj Cerkve. Leta 1910 je kar tretjina ruskega prebivalstva pripadala takim skupnostim.
6. Dokumentarni film o srbskem samostanu Hilandar na gori Atos.
7. L. N. Tolstoj, *Polnoe sobranie sočinienij*, zv. 2, 12-16.
8. Isto stališče o izbranosti in odrešenjski vlogi Rusije, ki bi prinesla pravo krščanstvo svetu, so delili kulturno-družbeno-politično prenoviteljski krogi intelektualcev, plemičev in umetnikov organizirani v skupine slovanofilov in narodnikov (sredina in konec 19. stoletja).
9. Lev Nikolajevič Tolstoj, *Vstajenje*, Cankarjeva založba, 1986, 20 (predgovor).

Philippe Brame, avtor fotografij

Po študiju agronomije in literature, se je Philippe Brame zaposlil kot vzgojitelj v zdravstvenovzgojnem središču za slepe otroke. Vzporedno se je posvečal pisanju poezije. Ta izkušnja ga je silila k iskanju smisla pogleda. Leta, ki jih je preživel kot vodja raziskovalnodokumentacijskega središča v Zahodni Afriki, so ga soočila z lakoto, kolero in smrtjo. Po vrnitvi v Francijo se je začel intenzivneje posvečati fotografiji. K temu so ga spodbujale osebnosti kot Olivier Fenoy, Denise Collomb in Lucien Hervé.

“Preiti od stvari, ki jih vidimo in ki niso, k stvarjem, ki jih ne vidimo, a ki so (...) živeti izven sveta, a biti del njega.” Philippe Brame je v nenehnem iskanju preprostosti, ki se izmika vsakršni analizi. Zanj svetloba ni več nasprotje sence, kajti “svetloba sama proizvaja svojo lastno senco” in tema lahko nastane edino pod pogojem, da je v bližini nekaj svetlobe.

Trenutno živi in ustvarja v francoski pokrajini Champagni. Njegova dela so razstavljena v različnih galerijah v Franciji, na Japonskem in Madžarskem.

* Citati so vzeti iz pogovora s fotografom, 18. 12. 2001.